

VEŘEJNÁ PEDAGOGIKA SUBKULTUR

PUBLIC PEDAGOGY OF SUBCULTURES

KATEŘINA LOJDOVÁ

Abstrakt

Článek se zabývá edukačními aktivitami ultrapravicové subkultury skinheadů a environmentální subkultury freeganů ve veřejném prostoru, které zasazuje do rámce veřejné pedagogiky. Na základě etnografického výzkumu edukačních aktivit subkultur ve veřejném prostoru jsou popsány základní kategorie veřejné pedagogiky subkultur, jimiž jsou cíle, obsah, metody a cílové skupiny. Cíle popisují, čeho chtějí subkultury svým edukačním působením dosáhnout, a vycházejí ze zaměření dané subkultury. Metody ukazují, jaké edukační aktivity subkultury využívají, a to jak ve fyzickém, tak i v mediálním veřejném prostoru. Cílové skupiny rozdělují do několika úrovní publikum, na které subkultury působí. Závěrem článku je diskutována role subkultur jako neoficiálních vzdělávacích agentů současné edukační reality.

Klíčová slova

etnografie, freegani, skinheadi, subkultury, veřejná pedagogika, výzkum subkultur

Abstract

The paper deals with educational activities of the far-right skinhead subculture and the environmental freegan subculture in the public space, set into a frame of public pedagogy. On the basis of ethnographic research of the educational activities of subcultures, the paper describes basic categories of public pedagogy of subcultures, including aims, contents, methods, and target groups. The aims describe what the subcultures want to achieve through their educational activities and are based on the direction of the given subculture. The methods show which educational activities these subcultures use, both in the physical public space and in the media. The target groups reveal the multi-level division of the audiences that the subcultures affect. In the final part, the paper discusses the role of subcultures as unofficial educational agents in the contemporary educational reality.

Keywords

ethnography, freegans, skinheads, subcultures, public pedagogy, research of subcultures

Úvod

Tento článek přináší široký pohled na edukační realitu a odkrývá edukační aktéry, kteří se zcela jistě nacházejí mimo hlavní proud reprezentovaný vzdělávacími institucemi. Jsou jimi dvě subkultury aktivní ve veřejném prostoru. První zkoumanou subkulturou v této práci je subkultura skinheadů, konkrétně její politická odnož spojená s pravicovým extremismem. Druhou zkoumanou subkulturou je subkultura freeganů, která je charakteristická environmentálním aktivismem.

Uvažování o veřejném prostoru jako o edukační realitě není nové. Průcha (2009) zmiňuje, že od počátku 20. století v rozvinutých zemích narůstá význam relativně nových edukačních prostředí a médií, jež podstatně přispívají k procesům učení. K akcentování každodenního života jako významného místa pro učení přispěli zejména představitelé kritických směrů. Illich dokonce říká, že „většinu toho, co víme, jsme se naučili mimo školu“ (Illich, 2001, s. 34). Kritičtí pedagogové jako Giroux (2008) zdůrazňují, že oproti tradičním způsobům vyučování a učení nabývají v současnosti na významu různé formy informálního učení mimo školní třídu skrze internet, televizi, filmy, počítačové hry či hudební scénu (Giroux, 2008). Důvodem rozšíření pohledů na edukační realitu je i širší pohled na učení, které v pojetí kritických pedagogů nezahrnuje jen vědomosti a dovednosti, ale také učení se identitě (Sandlin & Milam, 2008). Právě v učení se identitě mohou mít netradiční prostředí větší potenciál než instituce školy. V tomto článku mapujeme edukaci v prostředích, která nebyla primárně určena pro učení. Úvahy o současné edukační realitě rámuje koncept veřejné pedagogiky (*public pedagogy*), jehož předpokladem je, že se neustále učíme a neustále jsme vyučováni. Avšak dle samotných autorů publikujících v této oblasti je veřejná pedagogika slabá v empirické podpoře teorie (Sandlin, Schultz, & Burdick, 2010). Proto je cílem tohoto příspěvku vystavět teorii veřejné pedagogiky subkultur na základě empirické analýzy sociální reality.

Veřejná pedagogika

Veřejná pedagogika odkrývá specifická edukační prostředí mimo školní vzdělávání, jako jsou média, veřejný prostor a různé umělecké performance. Zachycuje přesun velké části učení a vzdělávání ze školy do veřejného prostoru. Uvažování o veřejné pedagogice podpořil také rozvoj informačních technologií. Tradiční mediální prostředí televize a tištěných médií se jako prostor pro učení rozšiřuje o internetový prostor, zejména o sociální sítě a blogy.

Vzdělávání je zde pojato jako všeobklopující koncept úzce související s kulturní praxí. Současná kultura bývá označována jako populární a zahrnuje všechny kulturní vlivy, které každodenně zažíváme (Sandlin, Schultz, & Burdick, 2010). Populární kultura je také rámcem, ve kterém jedinci vyjednávají, odolávají a podřizují se mocenským vztahům (Sandlin, 2007). Populární kultura ve veřejné pedagogice hraje de facto dvojroli. Jednak je sama populární kultura zprostředkovávána v procesu veřejné pedagogiky, zároveň se však veřejná pedagogika staví k populární kultuře v mnoha případech kriticky. Hovoříme pak o hegemonické i protihegemonické roli populární kultury.

Analýzy veřejného prostoru jako edukačního prostoru v sobě tedy často nesou kritický prvek, neboť kriticky analyzují populární kulturu a reprodukci stávající kulturní, společenské a politické praxe. Veřejná pedagogika je tak specifickým subkonceptem kritické pedagogiky, a proto někteří autoři přímo píšou o kritické veřejné pedagogice (Sandlin & Milam, 2008; Sandlin, 2009).

S šíří podob veřejné pedagogiky v edukační realitě jde ruku v ruce i její nejednotné pojetí v akademických konceptech. Pro přehlednost můžeme teoretická pojetí veřejné pedagogiky shrnout do tří proudů: veřejná pedagogika skrze prostor, veřejná pedagogika skrze média a veřejná pedagogika skrze umění a protest.

Jádrum směru **veřejná pedagogika skrze prostor** je pohled na učení a vzdělávání ve vztahu k prostoru, ve kterém se odehrává. I když obvykle neuvažujeme o veřejném prostoru a kulturních událostech jako o „pedagogických“, jejich význam v edukační dimenzi může být obrovský. Vzhledem k tomu, že mnohá z míst, kde se takto pojatá pedagogika uplatňuje, nejsou pro pedagogické uvažování právě obvyklá, přichází Ellsworth (2005) s konceptem *anomální pedagogiky*.

Průkopníkem identifikace **veřejné pedagogiky skrze média** byl Henry Giroux. Giroux (2000) hovoří o médiu facilitované veřejné pedagogice, a právě mediálnímu prostoru připisuje dominantní roli v procesu učení. Otevřeně pojmenovává vítězství kultury obrazovek nad školským prostředím: podle Giroux (2008) je zřejmé, že v posledních dekádách leží prostor vzdělávání mimo školu a spočívá v široké kultuře „obrazovek“ a nových elektronických médií, která zahrnují digitální filmy, internet a hypermediální prostor iPadů. Nová média vytvořila kulturní prostor, který přináší unikátní sféru pro učení. Masová média nás „učí“ například o spotřebě, rase, třídě, genderu či morálce (Share, 2009).

Specifickým prostorem veřejné pedagogiky je oblast **umění a protestu**. Předmět veřejné pedagogiky je tak rozšířen o analýzu uměleckých instalací či happeningů jako dalších vzdělávacích prostředí (Sandlin, Schultz, & Burdick, 2010), která jsou často spojena s nějakou formou protestu. Veřejná pedagogika je pak protestem prostřednictvím umělecké performance. Tato

veřejná pedagogika se odehrává v populární kultuře i ve veřejném prostoru a zahrnuje práci aktivistů a umělců (Sandlin & Milam, 2008).

Můžeme shrnout, že veřejná pedagogika analyzuje prostor učení mimo instituce k tomu přímo určené, učení každodenním kontaktem s kulturou, které má celoživotní charakter. Protože se jedná o učení mimo vzdělávací instituce a často i mimo mainstreamovou kulturu, přirozeně zde vzniká prostor pro kritiku těchto systémů.

V popisovaném výzkumu identifikujeme aktivity vybraných aktérů edukační reality a poté se snažíme na empirických datech vystavět koncept veřejné pedagogiky jako převážně záměrného edukačního působení ve veřejném prostoru.

Zkoumané subkultury

Do vzorku byly vybrány dvě subkultury, které využívají veřejný prostor jako edukační prostor: skinheadi a freegani. skinheadi reprezentují tradiční subkulturu s kořeny v 60. letech 20. století vnašející do veřejného prostoru politické otázky. Freegani představují v současnosti u nás rodící se subkulturu vnašející do veřejného prostoru otázky environmentální a etické.

Subkultura skinheadů

Subkultura skinheadů vzniká ve druhé polovině 60. let 20. století ve Velké Británii na základě reflexe vlastních sociálních, vzdělávacích a ekonomických handicapů a vyhranění se vůči studentské a hippie subkultuře. V kontrastu s hodnotami těchto subkultur se skinheadi přimknuli k hodnotám tradiční dělnické třídy (Moore, 1993). Subkultura se ve svém vývoji dále členila, a to tak, že se v ní v současnosti nacházejí i zcela protichůdné směry. Nejvýraznější dichotomii tvoří ultrapravicoví a ultralevicoví skinheadi. Kromě toho část subkultury zůstala apolitická.

Ve vývoji subkultury skinheadů u nás dochází k postupné transformaci, která spočívá v přesunu některých jedinců od apolitické subkultury skinheads k politickým organizacím. Dochází ke zužování řad nepolitických skinheadů a rozšiřování řad skinheadů politicky orientovaných, řazených zejména do tzv. extrémní pravice (Lojďová, 2008). Politickými organizacemi, ke kterým se skinheadi přesouvají, jsou buď neregistrované organizace, nebo registrované politické strany. Jedná se o neregistrovanou organizaci *Národní odpor*¹, politickou stranu *Dělnická strana (sociální spravedlnosti)*² a občanské sdružení *Dělnická mládež*³.

Skinheads jako postmoderní subkultura prošli procesem politizace, který zařadil některé skinheady mezi politické aktivisty, avšak v rámci subkultury neexistuje ideologická jednota.

Subkultura freeganů

„Freegani jsou lidé, kteří využívají alternativní životní strategie založené na omezené participaci na konvenčním ekonomickém systému a minimální spotřebě zdrojů“ (Freegan.info, 2013). Důležitá je přitom motivace k této životní strategii, která není dána hmotnou nouzí ani primární snahou ušetřit. Poodkrýt tento fakt nám pomůže etymologie slova freegan. Slovo freegan se skládá z kořenů dvou slov: „free“ ve smyslu volný, svobodný, zadarmo a „vegan“, tedy osoba, která nekonzumuje maso ani jiné živočišné produkty. Pojem freegan se objevil v 90. letech 20. století (Kouřil, 2009). Typickým znakem freeganů je využívání odpadu, jehož projevem je tzv. *dumpster diving*, tedy doslova potápění se v kontejnerech s odpadem. Jedná se zejména o kontejnery na ovoce a zeleninu u obchodních řetězců, kde potraviny končí z důvodu neodpovídajícího tvaru či barvy, nedostatečného lesku, poškozeného obalu, blízkého se data spotřeby nebo prostě jen proto, že musí uvolnit místo dalšímu zboží.

V sociologické perspektivě lze nahlédnout na freegany jako na politické divadlo. Barnard (2011) přináší nevšední pohled na *dumpster diving* (využívání předmětů z kontejnerů), který interpretuje v paralele ke Goffmanově dramaturgické teorii jako politické divadlo odpadu. Freegani své okolí konfrontují nejen letáky a informacemi, ale i nakládáním se skutečným odpadem, který v konzumní společnosti zahrne často i nepoškozené produkty. Tímto „divadelním“ vystoupením chtějí zasáhnout kolemjdoucí tak, aby se stali součástí jejich představení.

¹ *Národní odpor* je organizací řazenou do tzv. extrémní pravice. V současnosti je také označován jako *Svobodný odpor* nebo *Odpor*. Činnost *Národního odporu* se zaměřuje na pořádání demonstrací, na kterých by jeho přívrženci mohli vyjadřovat a propagovat svoje názory. *Národní odpor* provozuje webový portál <http://www.svobodnyodpor.info/>.

² *Dělnická strana* byla zrušena v únoru 2011. Namísto ní působí v současnosti *Dělnická strana sociální spravedlnosti* (DSSS), která je z hlediska ideologického i personálního zázemí ekvivalentem DS.

³ Typickou mládežnickou satelitní organizací *Dělnické strany* se stalo občanské sdružení *Dělnická mládež*, které bylo zaregistrováno Ministerstvem vnitra ČR 3. března 2009. Podle výroční zprávy Bezpečnostní informační služby patřili členové *Dělnické mládeže* v roce 2011 k jednomu z neaktivnějších pravicových extremistů (Výroční, 2012).

K realizaci cílů spojených s aktivismem se někteří freegani sdružují do neformálních skupin či formálních organizací. V České republice se freegani angažují veřejně na bázi dobrovolnictví v organizacích bojujících za práva zvířat, sociální spravedlnost, fair trade atd. V realizovaném výzkumu nejvýrazněji vyvstaly dvě organizace: *Kolektiv pro zvířata*⁴ a *Food not Bombs*⁵. Také pro tuto subkulturu je typická ideologická diverzita, co se týče názorů na kontrakulturní témata či zapojení nebo nezapojení do různých typů organizací.

Metodologie výzkumu

Prezentovaný výzkum je součástí disertační práce autorky. Výzkumná otázka zněla: *Jakou roli hraje subkultura v edukační realitě?* Ke zkoumání jevů, o kterých toho ještě mnoho nevíme, je vhodné využít kvalitativní výzkum (Švaříček & Šedová, a kol., 2007), v rámci něhož byl konkrétně v tomto případě zvolen etnografický design.

Do výzkumu byly vybrány dvě výše popsané subkultury. Kritéria pro volbu informantů v obou subkulturách byla dvě: sebeidentifikace se subkulturou a pravidelné interakce s dalšími členy subkultury. Těžištěm sběru dat byly polostrukturované rozhovory. Autorka realizovala celkem 24 rozhovorů, z toho 9 v subkultuře skinheadů a 15 v subkultuře freeganů. Z hlediska věku jsou informanti v rozmezí od 20 do 39 let a z hlediska vzdělání v rozmezí od středního odborného po vysokoškolské, včetně postgraduálního studia. Zúčastněné pozorování jako samostatná metoda bylo použito pouze u freeganů, neboť skinheadské aktivity jsou pro osoby mimo subkulturu poměrně uzavřené. Avšak v sociálních vědách je pozorování považováno za fundamentální metodu, která se uplatní i ve výzkumech založených jen na rozhovorech, kde se pozorování využívá k zaznamenání neverbální komunikace (Denzin & Lincoln, 2003). Pozorování tedy proběhlo u obou subkultur,

⁴ Přívrženci *Kolektivu pro zvířata* sami sebe definují jako „brněnskou skupinu propagující nekonzumní životní styl bez krutosti ke zvířatům, veganství, respekt k přírodě, recyklaci, freeganství, alternativy ke kapitalismu a solidaritu se znevýhodněnými“ (Kolektiv, nedatováno).

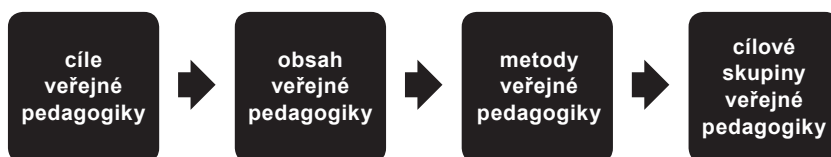
⁵ *Food not Bombs* využívá přebytky jídla z restaurací, obchodů, ale i ty z kontejnerů a připravuje z nich bezplatnou vegetariánskou stravu pro všechny potřebné. Většina času zasvěceného práci se využívá na bezplatné získávání jídla ze všech možných zdrojů: z velkých skladů, obchodů se zdravou výživou, pekáren a jiných míst, ve kterých se z různých důvodů nepovoluje jeho prodej. Další formou činnosti některých lokálních skupin *Food not Bombs* je pomoc při akcích různého charakteru: blokády transportů radioaktivního materiálu, blokády atomových elektráren, kampaně proti ekonomické globalizaci či proti praktikám nadnárodních koncernů apod. (Food, nedatováno).

protože výzkum se vždy odehrával v přirozeném prostředí dané subkultury. Tímto prostředím byla restaurační zařízení, kluby, soukromý i veřejný prostor. V subkultuře skinheadů se jednalo především o restaurační zařízení, která zvolili sami informanti. U freeganů to byly zejména vegetariánské restaurace nebo alternativní kluby. Dva rozhovory se konaly také přímo v místě bydliště informantů. Sběr dat probíhal sekvenčně: v období 2009–2011 u subkultury skinheadů a v období 2011–2013 u subkultury freeganů. Vzorek byl konstruován technikou sněhové koule. Vzhledem k uzavřenosti subkultury skinheadů se nedařilo vždy získat kontakt na další informanty, autorka proto vstoupila do subkultury celkem čtyřikrát. Oproti tomu v subkultuře freeganů se podařilo kontaktovat klíčovou osobu. Sněhová koule se pak rozvinula paralelně několika směry a vzorek se rychle rozrůstal. Všechny rozhovory autorka výzkumu zaznamenala na diktafon a v prepisech jednotlivé informanty anonymizovala. V realizovaném výzkumu byly dále analyzovány webové stránky organizací, blogy a sociální sítě, kde se angažují členové obou zkoumaných subkultur.

Výsledky výzkumu

Výzkum zachytil edukační aktivity subkultur ve veřejném prostoru. Záměrnost edukace spočívá u obou subkultur ve snaze působit na vědomosti, dovednosti a postoje osob mimo subkulturu. Zaznívala ve výročích jako: *je třeba šířit informace, otevřít lidem oči, dosáhnout změny ve vzorcích chování* atd. Franta ze skinheadů to shrnuje větou: „*Ta myšlenka je pro všechny a nemá zůstat u nějaké subkultury.*“ Martin záměrnost působit na veřejnost ve směru subkultury pojímá jako nenásilné předávání informací: „*Ono by to chtělo, aby si lidi jako sami k tomu našli asi nějakou cestu, že někoho do něčeho nutit je blbě, ale ukázat mu, že to existuje...*“

Výsledky výzkumu veřejné pedagogiky obou subkultur byly popsány v jednotné struktuře. Ve veřejné pedagogice subkultur jsme identifikovali čtyři kategorie (viz obrázek 1).

Obrázek 1

Kategorie veřejné pedagogiky subkultur

První dvě kategorie tvoří **cíle a obsah veřejné pedagogiky**. Cíle a obsah zrcadlí ideologii subkultur a nesou kriticko-pedagogickou dimenzi. Třetí kategorií jsou **metody veřejné pedagogiky** subkultur, které zachycují způsoby, jimiž subkultury vystupují ve veřejném prostoru za účelem naplnění edukačních cílů. Metody byly rozděleny dle prostředí, v nichž se odehrávají. Prvním prostředím je fyzický veřejný prostor, druhým prostředím prostor mediální. Čtvrtou kategorií tvoří cílové skupiny veřejné pedagogiky subkultur, tedy objekty, na které je veřejná pedagogika zaměřena. Cílové skupiny jsou zobrazeny dle šíře publika.

Obsah a cíle veřejné pedagogiky subkultur

Obsah a cíle veřejné pedagogiky obou subkultur byly strukturovány do tří-úrovňové pyramidy. Protože se obsah a cíle intenzivně prolínají, jsou tyto kategorie popsány společně. Pyramida má tři úrovně šíře a obecnosti obsahu, přičemž ke každé úrovni obsahu se vztahuje jeden hlavní cíl veřejné pedagogiky. Pyramida obsahu a cílů veřejné pedagogiky zkoumaných subkultur je na obrázku 2.

Subkultura skinheadů		Subkultura freeganů	
Obsah veřejné pedagogiky	Cíle veřejné pedagogiky	Obsah veřejné pedagogiky	Cíle veřejné pedagogiky
Kritika cizích skupin ve skupině vlastní	Aktivity proti cizím skupinám	Kritika pojetí odpadu	Prolomení mýtu špíny
Kritika ztráty národní identity	Nacionalismus	Kritika vnímání masa a míry jeho konzumu	Snížení konzumu masa
Kritika stávajícího politického systému	Změna systému nebo jeho prvků	Kritika stávajícího systému spotřeby	Změna systému nebo jeho prvků

Obrázek 2

Obsah a cíle veřejné pedagogiky subkultur

Hlavní charakteristikou obsahu veřejné pedagogiky subkultur je jeho kritika vůči dominantním ideologiím. Přestože je tato kritika specifická pro každou ze zkoumaných subkultur, má v obou případech podobnou strukturu. Základnu obsahu veřejné pedagogiky subkultur tvoří **kritika stávajícího**

systemu. U skinheadů je to systém politický, který je stoupenci tohoto hnutí hodnocen jako restriktivní. Cyril to vystihuje slovy: „*Nemůžeme vyjádřit svůj názor, nemůžeme ho vyjádřit doslova, protože za to by nás tady museli pozavírat, není tady žádná svoboda slova. Cítím se tady jako za komunistů. Cenzura prostě.*“ Z tohoto obsahu pak vyplývá základní cíl skinheadů, kterým je změna systému: „*Rozhodně kdyby opravdu existovala národně sociální strana, která by razila ideje národního socialismu a mohla by přijít do souboje s demokratickýma stranama, a pokud by se udělal dostatečný prostor pro vyjádření jejich idejí a myšlenek, tak já věřím, že by si ta většinová společnost vybrala národní socialismus. A proto je tento směr, nebo filozofie, nejméně potlačovanéj.*“ (Gustav)

U freeganů není terčem kritiky politický systém, ale systém spotřeby, který je v současnosti charakterizován přemírou konzumu (Lipovetsky, 2007). Freegan Hynek využívání odpadu vidí až jako následek celospolečenského plýtvání: „*Ideální stav je ten, kdybychom nic takového dělat nemuseli. Kdyby to jídlo v těch kontejnerech nekončilo, anebo ne aspoň takové, které je použitelné.*“ Cílem freeganů je k tomuto systému přinášet alternativy: „*Snažíme se hledat alternativy k nějakým zaběhaným mechanismům, které nefungují. Například Česká republika má největší počet nákupních hypermarketů ze všech zemí střední a východní Evropy. Má to určitý příčiny, má to určitý důsledek a my říkáme ne, měli bysme hledat alternativu k tomuhle druhu rozvoje, a to maloobchodní druh rozvoje, a to proto, že to nepřináší tolik negativ.*“ (Šimon)

Skrze veřejnou pedagogiku má dojít ke změně těchto systémů, což je základním cílem veřejné pedagogiky subkultur. Další úroveň pyramidy představuje vybraný prvek nespokojenosti s tímto systémem a jeho konkretizaci do aktivit veřejné pedagogiky. Pro skinheady je tímto obsahem **kritika ztráty národní identity.** Cílem na této úrovni pyramidy je pak nacionalismus, ke kterému chtějí skinheadi své publikum přivést. Pro freegany je dílčím prvkem obsahu **kritika vnímání masa a míry jeho konzumu.** Lucka ze subkultury freeganů zmiňuje význam tohoto prvku obsahu z etického hlediska: „*Celej ten... systém kolem toho masa a kolem toho vnímání masa... nebo těch zvířat, protože většina lidí jí jen to maso a neuvědomí si, že za tím jsou živí bytosti, který někdo využívá.*“ Ve veřejné pedagogice freeganů je k této úrovni obsahu vztažen cíl snížení konzumu masa skrze propagaci vegetariánství a veganství.

U obou subkultur je obsah veřejné pedagogiky zúžen do pomyslné špičky ledovce vyčnívající nad hladinou, která je dobře viditelná a pro veřejnost identifikovatelná. U skinheadů je to **kritika vybraných skupin** a u **freeganů kritika pojetí odpadu.** Tato kritika je u skinheadů vztažená především k Romům, ale i k jiným menšinám. Někdy přerostla do agresivity, která se tak stala cílem veřejné pedagogiky skinheadů: „*Pomalu člověk zjišťuje... dřív jsme šli do města, a koho jsme potkali, toho jsme rozbili, třeba feťáky... ale časem člověk zjistí, že tím nic nedokáže. Jediná možnost je jít oficiální cestou... A pak se na to najdou zákony.*“ (Bořek)

S postupem času docházejí respondenti k tomu, že hlavním cílem není otevřená agresivita vůči těmto skupinám, nýbrž změna systému, která by umožnila tyto skupiny eliminovat. Vrací se tedy k základnímu cíli veřejné pedagogiky. Taktéž pro freegany jsou dílčí cíle jen specifikací cíle základního. Dílčí cíle jako nacionalismus či vegetariánství jsou dobře komunikovatelné směrem k publiku, ale jsou jen reprezentantem cíle širšího, který má přivést publikum ke změně stávajících systémů, vůči nimž se subkultury vymezují.

Edukace je vždy provázána s hodnotami. Stejně tak jsou subkultury jako aktéři veřejné pedagogiky nositeli hodnot v edukační realitě. Ve veřejném prostoru dochází ke střetu dobra v pojetí jeho různých nositelů. Aktéři veřejné pedagogiky operují v edukačních procesech se svým pojetím dobra a zla. Vnímáním cílem jejich veřejné pedagogiky je dobro a obsahem dobro v jejich subjektivním pojetí. Není pravděpodobně nutné zdůrazňovat, že v jiných hodnoticích perspektivách může být toto dobro zlem.

Metody veřejné pedagogiky subkultur

Jako metody byly konceptualizovány způsoby, kterými subkultury šíří svůj obsah a svoje cíle ve veřejném prostoru. Metody veřejné pedagogiky byly rozčleněny podle prostoru, ve kterém se odehrávají, a shrnuje je obrázek 3.

Subkultura	Metody veřejné pedagogiky ve fyzickém veřejném prostoru	Metody veřejné pedagogiky v mediálním prostoru
Skinheadi	kampaně demonstrace šíření propagačních materiálů koncerty a hudební festivaly street art	webové stránky blogy tradiční masová média
Freegani	infostánek vzdělávací festivaly audiovizuální prezentace přednášky, diskuse, workshopy komunitní aktivity happeningy	sociální sítě webové stránky tradiční masová média

Obrázek 3

Metody veřejné pedagogiky subkultur

Dle prostoru byly identifikovány dvě kategorie metod veřejné pedagogiky. První kategorie byla označena jako fyzický veřejný prostor, který je na rozdíl od soukromého prostoru nebo uzavřených společností přístupný všem (Habermas, 2000), a je jím například náměstí, park či klub. Druhou kategorií tvoří mediální prostor, který můžeme chápat jako prostor, ve kterém jsou sdíleny informace a dochází k informování publika (Albertazzi & Cobley, 2010) za použitých tradičních i nových médií.

Metodami veřejné pedagogiky **ve fyzickém veřejném prostoru** jsou kampaně, demonstrace, šíření propagačních materiálů, koncerty, infostánky, vzdělávací festivaly, audiovizuální prezentace, přednášky, diskuse a workshopy, komunitní aktivity, happeningy a street art. Happening freeganů přibližuje Pavel předtím, než se skutečně odehrál: „*Na Vánoce uděláme, že jakoby budeme prodávat psí maso, což je prostě jakoby jiné působ, kdy zaútočíš ne tím, že budeš lidem dávat takový informace, ale že na ně zaútočíš tím, že všechny zvířata jsou živí tvorové a mezi psem a krávou jako bytostí není rozdíl. Ale tady v západní společnosti je pes na nějakým piedestalu a do psa bysme nenapumpovali antibiotika a nenechali ho osm let v kleci a neodebrali mu štěňata a nezabili bysme je. Takže tímletím bysme chtěli poukázat na to, jak to funguje, a ti lidé se možná zamyslí.*“

Řada těchto aktivit má umělecko-protestní charakter. Jak je na první pohled patrné, nejedná se o umění většinové, nýbrž o umění alternativní, jehož umělecká hodnota může být zpochybněna. Veřejná pedagogika subkultur je v tomto směru formou umělecké performance obsahující často protestní prvky. K tomuto pojetí můžeme přiřadit výše uvedený vánoční happening, ale i koncerty a hudební festivaly či street art.

Druhým typem prostředí, ve kterém se veřejná pedagogika odehrává, je **mediální prostor**. Na základě analýzy byly popsány jako metody veřejné pedagogiky subkultur v mediálním prostoru zejména sociální sítě, webové stránky a blogy. Pozornost byla věnována i roli tradičních masových médií, jako je tisk a televizní vysílání. Ta se však ukázala být pro veřejnou pedagogiku subkultur relativně uzavřená. Proto subkultury vstupují spíše do nových médií. Ilustrovat to mohou webové stránky vztažené k subkultuře skinheadů s názvem Národní vzdělávací institut: „*Pokud se chcete dozvědět i jiné informace než ty oficiální; pokud chcete nablédnout za bariéry postavené novodobými cenzory snažícími se jednostranně ovládat vaše myšlenky a názory; pokud sdílíte naše přesvědčení, že názor má být předmětem debaty, a ne soudního řízení; pokud máte dost předkládání jediných ‚pravd‘ nejrůznějšími ‚autoritami‘, pak je tu NVI právě pro vás.*“ (Národně, 2013)

Zatímco webové stránky a blogy jsou u obou subkultur využívány hojně, u sociálních sítí tomu tak není. Pro uzavřenou subkulturu skinheadů není otevřená sociální síť žádoucí. Pro freegany sociální síť žádoucí je, avšak zůstává dle slov Hynka využita zejména členy subkultury: „*Já si myslím, že je to efektivní mezi těmi skupinami, které se o to zajímají. Jakmile je skupina se zájmem*

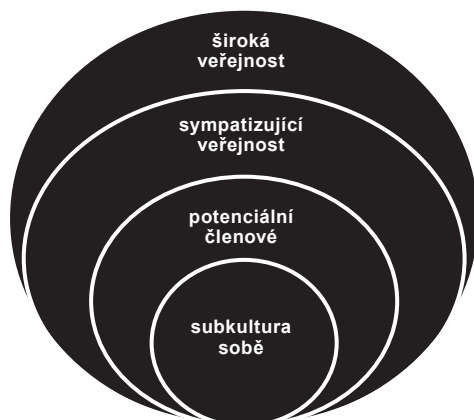
o veganství nebo freeganství, a oni se pořád zásobují těmi odkazy, informacemi, diskusemi. Je to dost plodné a efektivní, ale jakmile tyhle informace člověk pustí do mainstreamu, do šedé masy, i do inteligentní myslící skupiny, tak tam to často odezvu nemá, protože ti lidé to nechtějí slyšet, že je to ta nepřijemná pravda.“

Je třeba podotknout, že metody veřejné pedagogiky se mohou prolínat navzájem (například šíření propagačních materiálů může být součástí kampaně) i napříč prostory (šíření propagačních materiálů může probíhat jak ve fyzickém veřejném prostoru, tak i v mediálním prostoru). Cílem nebylo jednotlivé metody veřejné pedagogiky jasně ohraničit ani výhradně přiřadit k jednotlivým subkulturám, nýbrž ukázat rozmanité podoby, kterých mohou ve veřejné pedagogice nabývat.

Cílové skupiny veřejné pedagogiky subkultur

Ve vzdělávacích institucích tvoří cílovou skupinu žáci, studenti, edukanti, učící se jedinci. Ve veřejné pedagogice je třeba najít termín, který by tyto skupiny zastřešoval a zároveň by byl relevantní pro veřejný prostor, ve kterém se tato edukace odehrává. Proto byl pro cílovou skupinu veřejné pedagogiky subkultur zvolen termín **publikum**.

Pojem publikum není ve veřejné pedagogice neobvyklý. Používá ho například Giroux (2004), Sandlin a Milam (2008), Ellsworth (2005) ad. Podrobnější analýza publika však v těchto studiích často chybí. V tomto textu jsme se pokusili na empirických datech vystavět typologii publika jako cílové skupiny veřejné pedagogiky. Cílové skupiny jsou u obou subkultur členěny do čtyř úrovní (viz obrázek 4).

Obrázek 4

Členění cílových skupin veřejné pedagogiky subkultur

Subkultury cílí aktivity veřejné pedagogiky do všech těchto úrovní. V úrovni **subkultura sobě** se jedná o aktivity zacílené dovnitř subkultury, které zpravidla nejsou přístupné širší veřejnosti. Typickým příkladem jsou skinheadské koncerty. **Potenciální členové** jsou ti, kteří by se mohli stát členy subkultury, a pro obě subkultury jimi jsou osoby z podobných subkultur a alternativ i osoby sdílející stejný prostor se členem subkultury. **Sympatizující veřejnost** je širší než potenciální členové. Její příslušníci sympatizují s vybraným aspektem subkultury (tím může být u freeganů vegetariánství a u skinheadů nacionalismus), ale subkultura jako celek pro ně není přijatelná, a tak se pravděpodobně nikdy nestanou její součástí.

Jako hlavní cílovou skupinu veřejné pedagogiky však deklarují obě subkultury **širokou veřejnost**. Široká veřejnost je pro obě subkultury onen často zmiňovaný mainstream (konzumní či politický), do kterého je třeba dle informantů šířit minoritní informace a dosáhnout změny v myšlení a chování. Cyril ze skinheadů to shrnuje slovy: „*System se bojí, že s náma začíná sympatizovat víc běžných lidí. A to je ten náš politický směr, ty běžný lidi.*“ Také freegani směřují ve svých aktivitách k široké veřejnosti, a přestože jim neklade jako ve vnímání skinheadů odpor „systém“, setkávají se například s bariérou generační: „*Oni nedokážou uznat, že někdo mladší může mít pravdu, Nebo pravdu... Ano, pravdu, nebo že může mít dobrý názor na život, oni to nechcú přijmout, protože oni nemají pokoru podle mě někteří ti starší, oni jsou brozně zajetí v těch svých názorech, který získali od toho dětství, a nedokážou přijmout to, že někdo mladší může obhajovat něco takového, jako je veganství, a dodržovat veganství, a nedokážou to pochopit, že někdo může vegansky tak mladý žít a je zdravěj. Oni jsou na světě ještě dýl a mají to v ty blavě takový víc zvnitřněný, že je to těžší změnit.*“ (Eliška)

Výkladem o cílových skupinách jsme ukončili výčet základních kategorií veřejné pedagogiky subkultur. Přestože jsou specificky navázány na zkoumané subkultury, naznačují způsob, jakým lze kategorie veřejné pedagogiky strukturovat.

Na základě provedené analýzy definujeme veřejnou pedagogiku subkultur jako soubor aktivit subkultur směřující k vytváření kritického postoje publika k dominantní kultuře. Obsahuje kurikulum s rezistentními prvky vůči této kultuře konstruované samotnými aktéry, specifické metody a cíle, kterých se snaží subkultury svým edukačním úsilím dosáhnout. V této perspektivě subkultury představují nové aktéry edukační reality, které označujeme jako neoficiální vzdělávací agenty.

Koncept neoficiálních vzdělávacích agentů

Veřejná pedagogika odhaluje nové aktéry současné edukační reality. V této analýze jsou jimi subkultury, které hrají roli neoficiálních vzdělávacích agentů, tedy vzdělávacích agentů v podobě nebyrokratických organizací. V následujícím textu se zaměříme na jejich roli v edukační realitě v kontrastu k oficiálním vzdělávacím agentům, tedy školám a dalším vzdělávacím institucím. Syntetizovat charakteristiku oficiálních vzdělávacích agentů je velmi obtížné, neboť teorie vzdělávacích institucí ukazují šíři pojetí a rozmanitost jejich podob – například podle Pola (2007) můžeme na školu nahlédnout metaforicky jako na organizaci, instituci nebo pospolitost. Role oficiálních vzdělávacích agentů je legitimizována jejich kvalifikací a institucionalizací.

Naproti tomu neoficiální vzdělávací agenti jako samozvaný vzdělávací aktér musí **legitimizovat svoji roli ve veřejné pedagogice**. Nezbytnost svojí role v edukační realitě vyvozují z upostraňování pro ně klíčových témat oficiálními vzdělávacími agenty a z potlačování jejich obsahu většinovým systémem. Neoficiální vzdělávací agenti legitimizují svoji roli konáním dobra, přičemž toto dobro odpovídá jejich subjektivní perspektivě. Kurikulum neoficiálních vzdělávacích agentů je ze své podstaty **kritické**, protože se utváří mimo kurikulum oficiálních vzdělávacích agentů a v kontrastu vůči němu.

Oficiální vzdělávací agenti staví převážně na tradiční generační posloupnosti. Vzdělávací role je mimo jiné dána věkem. Vzdělavatelé jsou převážně starší než vzdělávaní. U neoficiálních vzdělávacích agentů je působení generací často obrácené. Ve zkoumaných subkulturách byli zapojeni především mladí dospělí. Vzhledem k tomu, že hlavní cílovou skupinou jejich veřejné pedagogiky je široká veřejnost, edukační aktivity mladých dospělých směřují i do generace jejich rodičů a prarodičů. Mladší se ve veřejné pedagogice často snaží poučit starší a **směr mezigeneračního učení je tak obrácen oproti oficiálním vzdělávacím agentům**. Mezigenerační učení je v teoretických přístupech nejčastěji spojováno s prostředím rodiny, školy, komunity a pracoviště (Rabušicová, Kamanová, & Pevná, 2011). Neoficiální vzdělávací agenti nově přispívají k úvahám o mezigeneračním učení v širokém veřejném prostoru.

Ve svém učení jsou neoficiální vzdělávací agenti charakterističtí autenticitou. Cíle a obsah veřejné pedagogiky neoficiálních vzdělávacích agentů jsou totiž v souladu s jejich žitou realitou.

Veřejná pedagogika subkultur funguje také jako reklama na konkrétní ideologie, která je předkládána často nekriticky nebo s malou mírou kritiky. Tato edukační činnost je tak výrazně agitační, nekritická a manipulativní, či přímo obsahuje zkreslené a nepravdivé informace a stává se tak misedukativní. Charakteristický je v tomto ohledu **paradox kritičnosti** spočívající v extenzivní kritice druhých a minimální sebekritice.

Oficiální vzdělávací agenti operují oproti neoficiálním vzdělávacím agentům převážně v ohraničeném edukačním prostoru. Naopak neoficiální vzdělávací agenti mají **možnost svoji veřejnou pedagogiku řetězit jak v čase, tak i v prostoru**. Edukační realitu řetězí sami neoficiální vzdělávací agenti, když provazují fyzický veřejný prostor a prostor mediální. Příkladem je prezentace a sdílení aktivit odehrávajících se ve veřejném prostoru na webových stránkách. Tím vznikají metaprostory veřejné pedagogiky. Ty si však nemusejí utvářet jen sami neoficiální vzdělávací agenti. Další metaprostory veřejné pedagogiky vytváří neoficiálním vzdělávacím agentům například zpravodajství v masových médiích. Skrze ně vzniká další prostor veřejné pedagogiky subkultury, který nezůstává přístupný jen těm, kteří se ho zúčastnili v reálném prostoru, ale i těm, kteří o něm diskutují v internetových diskusích, přeposílají si odkazy skrze sociální sítě nebo o něm diskutují před televizní obrazovkou. Takové medializaci se edukační realitě oficiálních vzdělávacích agentů dostává jen výjimečně.

Z výše uvedených kontrastů mezi oficiálními a neoficiálními vzdělávacími agenty dle našeho mínění vyplývá, že není zcela přesné hovořit o vyvlastňování edukační reality neoficiálními vzdělávacími agenty (Freire, 2000). Neoficiální vzdělávací agenti totiž nevstupují do formálního vzdělávání, ale využívají široký prostor mimo ně. Na nahrazení instituce školy neaspírují a do její edukační reality nezasahují. Spíše si přivlastňují edukační realitu, která zůstává ladem. Neoficiální vzdělávací agenti tak bojují své „malé vzdělávací války“ a jsou reprezentantem „guerillové pedagogiky“.

To platí jak o fyzickém veřejném prostoru, tak i o prostoru mediálním, kde **utváří fluidní edukační realitu**. Ta zasahuje širokou veřejnost jak v různých prostředích, čímž vstupuje do všeživotního učení, tak i v různých fázích životního cyklu, a intervnuje tak do učení celoživotního. Přináší přitom rezistentní kurikulum oproti oficiálním vzdělávacím agentům. Toto kurikulum je charakteristické redukcí, to znamená, že neobsahuje komplexní ideologie, nýbrž jejich výseky, které mohou být přijatelné pro širší veřejnost či mohou reagovat na aktuální společenské problémy. Specifický obsah veřejné pedagogiky neoficiálních vzdělávacích agentů může být misedukativní, tedy zkreslující, a může obsahovat manipulativní reklamu na konkrétní ideologii. Neoficiální vzdělávací agenti tak mohou být „učiteli dobra i zla“, čímž přispívají k mnohosti současné edukační reality.

Závěr

Mimo hlavní vzdělávací proud se nachází veřejný prostor, který můžeme vnímat i jako prostor edukační. Do veřejného prostoru vstupují samozvaní vzdělávací agenti, kteří disponují atraktivními prostředky k edukaci. Využívají

webové prostředí a oblíbené sociální sítě, zasahují do volnočasových aktivit nejčastěji spojených s kulturou a celkově využívají veřejný prostor pro svoje edukační aktivity. Formální vzdělávání je pro ně uzavřené, avšak oproti tomu operují v obrovském prostoru informálního učení, které není ohraničeno časově ani prostorově.

Tito neoficiální vzdělávací agenti představují určitou kontrapozici k oficiálním vzdělávacím agentům. V pojetí této práce je však neohrožují, protože kolonizují veřejný prostor, nikoliv prostor instituce školy. Jejich zaměření je navíc úzkoprofilové, instituci školy tak nahradit nemohou. Těžiště jejich edukace není v oblasti vědomostí a dovedností, nýbrž v oblasti postojů a identity.

Koncept veřejné pedagogiky, který tyto aktivity zastřešuje, nese potenciál pro zkoumání nejrůznějších podob edukace ve veřejném prostoru. Výsledky a efekty takové edukace se nabízejí jako téma dalšího bádání. Neoficiální vzdělávací agenti jsou totiž přirozenou součástí veřejného prostoru dnešní doby. Zároveň jsou výzvou pro instituci školy, protože ta se musí více než kdy dříve vyrovnávat s tím, že není výhradním vlastníkem edukační reality.

Literatura

- Albertazzi, D., & Cobley, P. (2010). *The media: an introduction*. New York: Pearson Education.
- Barnard, A. (2011). ‚Waving the banana‘ at capitalism: Political theatre and social movement strategy among New York’s ‚freegan‘ dumpster divers. *Ethnography*, 12(4), 419–444.
- Bezpečnostní informační služba. (2012). *Výroční zpráva 2011*. Dostupné z: <http://www.bis.cz/n/2012-08-22-vyrocní-zpráva-2011.html>.
- Denzin, N., & Lincoln, Y. (2003). *Collecting and interpreting qualitative materials*. Thousand Oaks: Sage.
- Ellsworth, E. (2005). *Places of learning: Media, architecture, and pedagogy*. New York: Routledge.
- Food not Bombs. (nedatováno). *Co to je Food not Bombs*. Dostupné z: <http://food-not-bombs.cz/co-je-food-not-bombs>.
- Freegan.info* (2013). Dostupné z: <http://freegan.info/>.
- Freire, P. (2000). *Pedagogy of the oppressed*. New York: Continuum.
- Giroux, H. (2000). Public pedagogy as cultural politics: Stuart Hall and the crisis of culture. *Cultural Studies*, 14(2), 341–360.
- Giroux, H. (2004). Cultural studies, public pedagogy, and the responsibility of intellectuals. *Communication and Critical/Cultural Studies*, 1(1), 59–79.
- Giroux, H. (2008). Hollywood film as public pedagogy: education in the crossfire. *Afterimage*, 35(5), 7–13.
- Habermas, J. (2000). *Strukturální přeměna veřejnosti: zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*. Praha: Filosofia.
- Illich, I. (2001). *Odškolnění společnosti: polemický spis*. Praha: Sociologické nakladatelství.

- Kolektiv pro zvířata (nedatováno). *Kolektiv pro zvířata: Kdo jsme a jak nás najdete*. Dostupné z: <http://kolektivprozvirata.blogspot.cz/p/kolektiv-pro-zvirata-kpz.html>.
- Kouřil, V. (2009). Být freeganem neboli Nevaž se, odvaž se. *Sedmá generace*, 18(1), 3–11.
- Lipovetsky, G. (2007). *Paradoxní štěstí: esej o hyperkonzumní společnosti*. Praha: Prostor.
- Lojdrová, K. (2008). Socializace do subkultury skinheads. *Studia paedagogica*, 13(1), 141–150.
- Moore, J. (1993). *Skinheads shaved for battle: a cultural history of American skinheads*. Wisconsin: Popular Press.
- Národně vzdělávací institut (2013). *O nás*. Dostupné z: <http://www.vzdelavaci-institut.info/?q=o-nas>.
- Pol, M. (2007). *Škola v proměnách*. Brno: Masarykova univerzita.
- Průcha, J. (Ed.). (2009). *Pedagogická encyklopedie*. Praha: Portál.
- Rabušicová, M., Kamanová, L., & Pevná, K. (2011). *O mezigeneračním učení*. Brno: Masarykova univerzita.
- Sandlin, J. A. (2007). Popular culture, cultural resistance, and anticonsumption activism: an exploration of culture jamming as critical adult education. *New Directions for Adult and Continuing Education*, 2007(115), 73–82.
- Sandlin, J. A., & Milam, J. L. (2008). “Mixing Pop (Culture) and Politics”: Cultural Resistance, Culture Jamming, and Anti-Consumption Activism as Critical Public Pedagogy. *Curriculum Inquiry*, 38(3), 323–350.
- Sandlin, J. A. (Ed.). (2009). *Critical pedagogies of consumption: Living and learning in the shadow of the „shopocalypse“*. New York: Taylor & Francis.
- Sandlin, J. A., Schultz, B., & Burdick, J. (Eds.). (2010). *Handbook of public pedagogy: education and learning beyond schooling*. New York: Routledge.
- Share, J. (2009). *Media literacy is elementary: Teaching youth to critically read and create media*. New York: Peter Lang.
- Švaříček, R., & Šedřová, K., a kol. (2007). *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál.
- Thomas, H. (2010). Learning spaces, learning environments and the dis ‘placement’ of learning. *British Journal of Educational Technology*, 41(3), 502–511.

Kontakt na autorku

Kateřina Lojdrová
Katedra pedagogiky Pedagogické fakulty Masarykovy univerzity
E-mail: lojdrova@ped.muni.cz

Corresponding author

Kateřina Lojdrová
Department of Education, Faculty of Education, Masaryk University
E-mail: lojdrova@ped.muni.cz